

Гончарова О. С.

ORCID: 0000-0002-8697-3211

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри історії України Харківського національного

педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

ЮДЕЙСЬКІ ГРОМАДИ ХАРКОВА ПІД ТИСКОМ РАДЯНСЬКОЇ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 1920-Х РОКІВ

Ключові слова: антирелігійна політика, синагога, юдаїзм.

Встановлення в Україні більшовицького режиму принесло з собою руйнацію освячених релігією традицій та звичаїв єврейського народу. Щодо юдаїзму вона набувала специфічних форм: активна антирабинська кампанія; закриття синагог; демонстративне оголошення в суботу та в найбільш шановані релігійні свята робочих днів; влаштування в синагогах робітничих гуртків та світських шкіл; шалена антирелігійна пропаганда через засоби масової інформації. Зокрема, у Харкові ліквідаційною комісією, разом з партійними організаціями, у 1921 році проводилися суди над хедерами, релігією, релігійними святами та диспути на релігійні теми [Отчет ЦК КП(б)У... 1921, 14]. Суть цих заходів зводилася до розкриття “контрреволюційної суті та антинародної діяльності” всіх, без винятку, релігійних течій.

Яскравим прикладом поєднання адміністративних та пропагандистських засобів були події, що розгорнулися навколо закриття хоральної синагоги (вулиця Сковороди, 12). Парафіянами хоральної синагоги після реєстрації статуту 12 липня 1922 року був укладений з Губвиконкомом договір про безоплатне й безстрокове користування приміщенням, а на початку 1923 року в засобах масової інформації розпочалася кампанія, спрямована на закриття синагоги. Її підсумком стало “ініціювання” єврейськими робітниками передачі приміщення цієї синагоги під єврейський робітничий клуб [ДАХО. Ф. Р-203. Оп. 2. Спр. 55. Арк. 20 зв.], що Губернська ліквідаційна комісія залюбки затвердила [ДАХО. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 1996. Арк. 8]. Незважаючи на

заяви-протести вірян, Харківський губвиконком і міськрада на своєму спільному засіданні 29 травня 1923 року ухвалили рішення про закриття хоральної синагоги й передачу приміщення в підпорядкування Губнаросвіти для організації в ньому єврейського робітничого клубу [ДАХО. Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 1421. Арк. 61]. 31 травня приміщення синагоги було опечатане. На звернення вірян-євреїв до президії ВУЦВК призупинити дію вищезазначеного рішення губернських органів влади було відмовлено. А в 1924 році було введено правило тотального контролю над діячами релігійних громад, для чого постійно проводилися перереєстрації служителів культу [Перереєстрація службовців культу 1926].

Заходи більшовиків, спрямовані на знищення церкви, мали протилежний бажаному ефект. Релігійні конфесії посилили консерватизм і прагнення зберегти організаційну структуру. За даними Адміністративного відділу Харківського губвиконкому, у першій половині 1925 року на Харківщині існували 18 юдейських громад, у яких було 11 священнослужителів [Основные итоги хозяйственного... 1925, 11]. Не знайшла відгуку в середовищі харківських євреїв і агітація осередків “Спілки безвірників”. Особливо активними дії цієї організації були напередодні та в дні релігійних свят. Наприклад, напередодні і під час святкування єврейських релігійних свят *Рош га-Шана* (Новий рік) і *Йом Кіпур* (Судний день) із 14 до 25 вересня 1928 року активістами Спілки безвірників було прочитано 32 доповіді на промислових підприємствах міста, де працювали єврейські робітники. У дні свят члени організації відстежували явку робітників-євреїв на роботу. Обстеження показало, що з 80 робітників харчової фабрики “Коопзбуту” на роботу в цей день не вийшло 73 особи (обидва свята); на фабриці “Чулочник” у день святкування *Рош га-Шана* на роботі не було 75 осіб, у день святкування *Йом Кіпур* – 192 особи; на фабриці “Трикотажник” неявка працівників у свята відповідно становила 30 та 70 осіб, а на панчішній фабриці “Трудова сила” на роботу під час свят не вийшов жоден робітник-євреї [Харківська спілка виходить на огляд 1928, 35]. Це ще раз підтверджує факт, що, незважаючи на широку пропагандистську та агітаційну роботу і жорсткі адміністративні заходи проти вірян, повністю знищити в громадян релігійні почуття не вдалося.

Література:

ДАХО (Державний архів Харківської області). Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 1421.

ДАХО. Ф. Р-203. Оп.1. Спр. 1996.

ДАХО. Ф. Р-203. Оп.2. Спр. 55.

Основные итоги хозяйственного и советского строительства на Харьковщине. К IX губернскому съезду Советов. *Бюлетень Харківського губернiального виконавчого комітету Рад робітничих та Червоноармійських депутатів*, 20. 1925. С. 3–20.

Отчет ЦК КП(б)У с декабря 1920 г. по декабрь 1921 г. VI Всеукраинской партконференции. *Известия Центрального Комитета Коммунистической Партии (большевиков) Украины*, 9. 1921. С. 1–26.

Перереєстрація службовців культу. *Вісті ВУЦВК*, 1926. 21 січня.

Харківська спілка виходить на огляд. *Безвірник*, 15. 1928. С. 33–35.

Еткіна І. І.

ORCID: 0000-0002-2066-4045

кандидат історичних наук

доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національного університету “Чернігівський колегіум”

імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО РЕВОЛЮЦІЙНОГО ТРИБУНАЛУ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЄВРЕЇВ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

Ключові слова: судова установа, більшовики, обвинувачення, правозаступник, вирок.

Чернігівський революційний трибунал – судовий орган більшовиків – розпочав свою роботу в 1919 р. Серед 14 службовців травня – серпня 1919 р. виявлено 2 єврейські прізвища; в оновленому складі грудня 1919 р. з 12 наявних анкет – 5 єврейських